

Thandika Mkandawire: en intellektuell gigant och en oförförärlig pan-afrikanist

av Ibbo Mandaza

En av Afrikas främsta utvecklingsekonomer och under lång tid en förespråkare för pan-afrikansk enhet, Thandika Mkandawire, avled under våren 2020. Stiftelsen Global Kunskap och dess föregångare UFFN har haft kontakt med och följt hans arbete om Afrikas utveckling ända sedan sent 1970-tal.

Ibbo Mandaza forskare, författare och publicist från Zimbabwe, berättar i följande artikel om personen Thandika, om hans arbete och om hans visioner.

Han bidrog till att utveckla en stark gemenskap mellan afrikanska samhällsforskare under sin professionella karriär som sträckte sig över ett halvt sekel.

De, liksom jag, som kände honom från hans tid vid *Council for the Development of Social Science Research in Africa (CODESRIA)* år 1978, är tacksamma för att ha varit associerade med denne framstående man, min äldre broder.

Från ung aktivist till exil

Mkandawire föddes i Gwanda, Zimbabwe, av en zimbabwisk mor och en malawisk far, tillbringade huvuddelen av sina sin skoltid som student i Zimbabwe, i kopparbältet i Zambia, och kom till Malawi när han var 13 år.

I sin ungdom anslöt sig Mkandawire till den nationalistiska kampen för malawisk självständighet. Vid den tiden arbetade han som journalist tills han 1965 förvisades av Kamuzu Banda*, och blev till slut politisk flykting i Sverige.

Åren vid CODESRIA

CODESRIA, den i Dakar baserade organisation som Thandika bidrog till att upprätta 1978, var bland de första att meddela hans bortgång, och beskrev honom som ”en briljant ekonom och stor forskare vars verk om Afrikas politiska ekonomi utmanar de dominerande sätten att se på den afrikanska kontinenten i ett brett spektrum av frågor som inkluderar strukturell anpassning och ekonomisk reform, demokratisk politik, neopatrimonialism och upproriskt våld.”

* Kamuzu Banda blev premiärminister 1963 och president 1966, samma år gjorde han Malawi till en enpartistat under hans eget parti *Malawi Congress Party (MCP)* och under de kommande 28 åren styrde han landet praktiskt taget helt ensam endast med hjälp av en liten inre krets av rådgivare. Han utropade sig själv till evig president år 1971. Red.amn.

Mkandawire var CODESRIAs executive secretary från 1985 till 1996. Under de år organisationen formades spelade han en central roll då den blev en plattform för radikala afrikanska forskare.

Organisationen utökade sina tentakler över den afrikanska kontinenten, och gjorde därigenom de gamla språkliga klyftorna mellan ’Anglophone’, ’Francophone’, ’Lusophone’ eller till och med ’Arabophone’ irrelevanta, till förmån för en panafrikansk drivkraft som var smittsam och oemotståndlig.

Fram till idag är CODESRIAs generalförsamling i Dakar som en ’pilgrimsfärd’ då Afrikas samhällsvetenskapliga organisationer samlas för en veckas överläggningar och där samlas några av kontinentens skarpaste hjärnor.

Trots att CODESRIA var hans hem tillbringade han mycket tid borta och arbetade nära med andra forskare och akademiska institutioner.

1982 till 1985 lyckades vi övertyga organisationen att använda sig av hans tjänster vid det nyinrättade *Zimbabwe Institute of Development Studies (ZIDS)*.

Efter att ha avslutat sin tid vid CODESRIA blev han chef för *United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD)* i Genève från 1996-2006.

Strax därefter tillträdde han som distinguished professor i *African Development* vid *London School of Economics*.

En pan-afrikansk visionär

Den 11 april 2006 inledde CODESRIA en tre dagar lång konferens i Lilongwe i Malawi med temat *Thinking African Epistemological Issues: Celebrating the Life and work of Thandika Mkandawire*. Tillsammans med andra samtida som

Peter Anyang' Nyongo och Mike Chege från Kenya, Helmy Sharawi från Egypten, Abdoulaye Bathily från Senegal. Jag själv hedrades med att kunna vara med vid ett sådant tillfälle som, sett i efterhand, var ett passande farväl till min äldre broder och kamrat.

Lilongwe-mötet hjälpte mig att förstå att Mkwandawire var en *pan-afrikan par excellence*, inte begränsad till någon nationalstats gränser. Det påminde mig också om en av de mest emotionella episoder jag någonsin har upplevt.

Åter till Malawi

Det var 1994 i Blantyre, Malawi. Tillfället var lansering av boken *Malawi at the Crossroads: The post-colonial political economy*, skriven av malawier (de flesta av dem levde då i exil – före Kamuzu Bandas frånfalle), redigerad av Mkwandawires kusin Guy Mhone och utgiven av Sapes Books i Harare. För Mkwandawire och Mhone var detta deras återkomst till Malawi efter 32 år i exil. Mkwandawire skrev om det i sin dödsruna över Guy Mhone 2005.

Han blev så rörd över evenemanget och av möjligheten att äntligen kunna delta i en intellektuell händelse i Malawi att han föll i tårar och inte kunde avsluta sitt tal.

För mig var det ett mått på hans emotionella styrka att han deltog i eventet till dess slut. De flesta av oss som var inhysta på Ryans Hotel i Blantyre den natten upplevde det gripande ögonblicket: återkomsten, efter mer än 30 år i exil, av två av de bästa intellektuella från Malawi.

Det var en möjlighet att känna och förstå den osjälviske, ödmjuka och imponerande personligheten Thandika Mkwandawire.

Genom honom lärde jag mig förstå det oberoende Malawis tragedi, dess våld och intolerans under Kamuzu Banda; tyvärr en situation som upprepats i Afrika under den efterkoloniala tiden.

Fotavtryck i Zimbabwe

I Zimbabwe minns vi honom för hans enastående arbete vid *Zimbabwe Institute of Development Studies (ZIDS)*, ett institut vars upprättandet jag bidrog till i skuggan av den (kortlivade) eufori som åtföljde vår självständighet 1980.

Vi hade hoppats att idealen från vår kamp för befrielse kunde upprätthållits och utvecklats genom mobilisering av de bästa intellektuella och teknokrater till Zimbabwes förfogande.

Mkwandawire gjorde sitt bästa under svåra omständigheter, inkluderande en stat alltmer överväldigad av sina egna misslyckanden och en växande misstro till intellektuella.

Men inte ens han kunde rädda ZIDS som vid hans avgång 1985 överlämnades till en osäker framtid vid universitetet i Zimbabwe, bara för att stängas ett decennium senare. Ändå var det under Mkwandawires mandatperiod på ZIDS och i samband med CODESRIAs serie av nationella forskningsarbetsgrupper, som han hjälpte till att visa upp Zimbabwes akademikerkår genom boken *Zimbabwe: The Political Economy of Transition 1980-1986*, redigerad av mig själv och de unga forskare som var medlemmar i ZIDS och fortsatte till att bli framstående offentliga intellektuella.

Utmanande "afrikanska studier"

Som Thandika Mkwandawire skrev i sitt förord till *Zimbab-*

we: The Political Economy of Transition 1980-1986, var de nationella forskningsarbetsgrupperna - som CODESRIA hade upprättat vid den tiden - en del av den kapacitetsuppbyggnad mot "indigenisering" av forskare i Afrika, som en utmaning för *African Studies*-produktionen på det norra halvklotet:

Det fanns ett växande krav på afrikanska forskare att vara i framkanten vad gäller studierna av deras respektive länder och bryta dominansen av andra forskare som analyserade den afrikanska verkligheten.

Om Afrika skulle utvecklas var kontinenten beroende av afrikanska forskare som utformade en stor del av vår förståelse för våra samhällen genom en betoning av att denna kunskap skulle genereras inifrån Afrika.

Denna bok av zimbabwiska forskare är en del av CODESRIAs bidrag till att öka Afrikas suveränitet genom att vetenskapligt behärska kontinentens verklighet och öde.

Thandika Mkwandawires största gåva till oss

Sammanfattningsvis måste vi komma ihåg att bland många av Thandika Mkwandawires enastående attribut var den största hans pan-afrikanism.

Med hans egna ord:

"Panafrikanismens historia kännetecknas av 'gungbrädsliknande' betoningsförändringar där kontinentala eller diasporiska frågor har blivit dominerande. I Afrika, som på andra håll, har diasporor spelat en viktig roll i återuppfinnande och återupplivande av "hemlands"-identiteten och känslan av sig själv. Och idag, med den ökade förmågan att delta i det politiska livet i sina hemländer, är det ingen tvekan om att diasporan kommer att bli ännu mer omedelbar för omprövningen av ett nytt Afrika."

Thandika Mkwandawire efterlämnar sin partner Kaarina Klint och två söner, Andre och Joshua; samt de sex barn som hans framlidna bröder efterlämnade samt tre barnbarn.

* * *

Artikeln publiceras i svensk översättning med tillstånd av Ibbo Mandaza.

Ibbo Mandaza är akademiker, författare och publicist från Zimbabwe. Medlem i ZANU och vid dess kontor i Maputo fram till 1979. Medarbetare till Mugabe för att etablera den nya staten Zimbabwe vid självständigheten. Verksam inom det regionala nätverket inom Södra Afrika *SAPES Trust* och dess flaggskepp *Policy Dialogue Forum*.

Redaktör: Claes Olsson

Thandika – ett personligt minne

Jag lärde känna Thandika när vi inom ungdoms- och student FN-rörelsen (UFFN) arbetade med seminarier om ny ekonomisk världsordning. Thandika var en uppskattad och mycket intressant föreläsare.

När UFFN organiserade ett studera-, res- och informera-projekt om Västafrika och vi besökte Dakar och forskningsinstitutet CODESRIA, lärde Claes Olsson och jag känna Thandika närmare personligen. Vi blev erbjudna att bo hemma hos honom några dagar i centrala Dakar tillsammans med hans familj, vilket uppskattades mycket. Jag följde sedan hans karriär på avstånd och läste vad han skrev med glädje och intresse, speciellt från UNRISD - *United Nations Research Institute for Social Development* - i Genève.

Sista gången jag träffade Thandika var på ABF-huset i Stockholm 2019 när Nordiska Afrikainstitutet och Olof Palme International Center ordnade ett seminarium om Sydafrika 25 år efter demokratins införande och apartheids avskaffande 1994. Thandika dök upp bland deltagarna och många närvarande gamla utvecklingsforskare och biståndsbyråkrater samlades runt honom. Han kände snabbt igen mig och jag fick en liten pratstund, hälsade från Claes och påminde honom bl a om UFFNs besök i Dakar. Vi kände en stor glädje att återse.

Hans Eriksson
Stiftelsen Global Kunskaps rådgivande kommitté

